

КРАЄЗНАВСТВО

УДК 908+929+94 (477.73)

Геннадій Коваль

КРАЄЗНАВЧА ТА НАУКОВА РОБОТА ВЧИТЕЛЯ У ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛАХ ВЛАСНОГО ДОСВІДУ)

З історії кожної людини, родини, села, району, області складається історія держави. Неможливо в одній статті описати все, що автор робив протягом майже 25 років, тому автором подано деякі моменти із власного досвіду.

Наведемо три вислови, які є одними з гасел, девізів автора: «Без прагнення до наукової роботи вчитель неминуче підпадає під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається» (А. Дістервег); «Що може бути гіршим, ніж почати і потерпіти невдачу? Зовсім не починати» (Сет Годін); «Я знаю, що я нічого не знаю, і чим більше я знаю, тим більше не знаю» (Сократ).

Краєзнавство – всебічне вивчення порівняно невеликої території (села, району, області, краю) переважно силами місцевих жителів. Основне завдання краєзнавства – дослідження й охорона місцевих природних багатств, вивчення господарства, історії, культури та побуту населення [1; 2] з пізнавальною, науковою, навчальною, виховною і практичною метою. Дослідження у галузі краєзнавства проводять краєзнавчі музеї, а також наукові товариства [3].

Автору було передано мамою, вчителем математики Новосафронівської школи Катериною Онисимівною Коваль, яка була завжди для нього зразком, взірцем людини, закоханої у свою справу, учнів, школу, керівництво історико-краєзнавчим клубом «Пошук» у 1994 році. У доробку «Пошука» – знаходження імен воїнів – визволителів села, загиблих при його визволенні, їхніх матерів, родичів, листування з ними та величезна кількість краєзнавчого матеріалу: спогади воїнів про війну, ветеранів праці, жителів села. З цього почався музей

села у Новосафронівці.

Величезну роль у становленні автора як учителя, людини, громадянина відіграв журнал «Эхо планеты», який подарували автору батьки на 18-річчя. Цей журнал дав величезні знання світу, історії, персоналістики. Через «Клуб друзів» було знайдено прекрасних друзів по всьому світу. Головний друг життя автора – Олаві Уус з Естонії, картограф, людина енциклопедичних знань, який побував в Ізраїлі, Південноафриканській Республіці, Фінляндії, багатьох регіонах Росії, інших країнах, який подарував величезну колекцію карт Естонії (топографічних, географічних, політичних) і багатьох країн світу, цілу колекцію книг з історії та культури своєї прекрасної держави, величезну колекцію листівок міст, країн, марок, що постійно використовуються у роботі. Вивчення, представлення на географії кожної країни починається з показу карт, марок. Олаві Уус став справжнім учителем життя, взірцем дослідника, старшим другом і товаришем, який відкрив автору світ у всіх його різноманітних проявах.

Також величезну роль у становленні автора як учителя відіграли часописи «Україна» та «Дніпро», які прорвали греблю забуття, що була збудована на течії нашої історії, прекрасні історичні портрети, розвідки, надзвичайно гарні ілюстрації, публікація «Відродження нації» Володимира Винниченка, інших творів наших класиків, все це напувало спраглу душу українців.

Автор багато років слідував за політичною кар'єрою Жака Ширака, понад 14 років, бачив дві його спроби стати Президентом Франції. Коли його було обрано, то автор від щирої душі поздоровив Жака Ширака й отримав листа з подякою, а через декілька років привітав із ювілеєм і теж

отримав відповідь. Урок з історії Франції в 11 класі завжди починається зі знайомства з цими двома листами від Жака Ширака.

Також листувався з прекрасними людьми України, Росії, Узбекистану, Польщі, які дарували мені знання про світ у всьому його різноманітті. У тому числі було листування з Валентином Черемисом – улюбленим письменником, який прекрасно пише на історичні теми.

Життя прекрасне в усьому, а головне тим, що можна подорожувати. Головне у школі – власний приклад, досвід, багаж знань, поїздок, екскурсій і вражень. Неперевершено, коли проводиш урок і майже на всі ілюстрації підручника можеш сказати, що ти там був. Поїздки допомагають передати дітям історію нашої прекрасної, незрівнянної України, враження від відвідування тисячолітніх храмів, фортець, міст допомагають дітям засвоїти живу історію нашої прекрасної держави, зрозуміти дух сивини, побачити за допомогою листівок та ілюстрацій усю красу рідної держави. Після кожної поїздки автор звітує учням про свою подорож, показує ілюстрації, книги, фотографії. Учні автора побували з екскурсіями у прекрасних музеях міста Нова Одеса, Миколаєва, у навколишніх селах, мріють про подальші поїздки.

Екскурсія (від лат. *excursio* – поїздка) – колективне відвідування визначних місць з освітньою або культурно-освітньою метою. Нерідко сполучається з туризмом [4-6], пізнавальний вид діяльності, що сприяє активному сприйняттю людиною нових знань; колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, сільськогосподарських виробництв, на різні географічні, природні, економічні, історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою [7-9].

Село Новосафронівка стало місцем проведення екскурсій для громадян США, які здійснювали паломництво на землю своїх предків, учнів шкіл міста Миколаєва, навколишніх сіл, місцем проведення краєзнавчих досліджень вчених, краєзнавців міст Миколаєва, Одеси, Києва. Відвідували наше село директори Миколаївського державного архіву Л.Л. Левченко, Одеського

обласного краєзнавчого музею В. Солодова, співробітники Миколаївського обласного краєзнавчого музею, головний архітектор і співробітники Національного музею Пирогово з Києва. Метою киян було знайти у нашому селі хату – зразок народної архітектури німецьких колоністів і виміряти його розміри, щоб побудувати копію у музеї Пирогово. Своє завдання вони виконали.

Для всіх гостей – екскурсантів автор проводив екскурсії маршрутом: музей села у школі, прогулянка по німецькій колонії Ново-Сафронівка – Христина, приватний музей автора «Німецька садиба Новосафронівки – Христини», німецький цвинтар, місце католицького храму, фундамент німецького млина, на якому з 14 років працював батько автора Павло Григорович Коваль. Далі продовження екскурсії в казково прекрасних лабрадоритових скелях на річці Гнилий Єланець, де за ініціативи автора, як депутата сільської ради вже 21 рік, у 1994 р. було створено біологічний заказник «Богодарівка». У ньому кожен вид рослин із «Червоної книги України». До того чарівна вода у двох кришталевих чистих джерелах Грушової балки знімає всяку втому за мить. Для найбільш завзятих ще похід у Христину (Вовчу) балку, де можна побачити первозданну красу Півдня України, нетрі з кущів гліду та шипшини, барбарису, терену, струмок із-під скель, пісок і глину, панцирі прадавніх молюсків, як доказ, що тисячі років назад це було дно моря, багатотонний уламок вапнякової скелі. Від усіх цих див віє вічністю та спокоем, красою, гармонією природи, первозданністю, неповторністю.

Наведемо всього кілька моментів з історії рідної Новосафронівки – Христини: вона була центром Християнського католицького приходу з 24 населеними пунктами та всіма католиками в окрузі до населених пунктів Нова Одеса, Бобринець, Вознесенськ, Братське. На початку ХХ ст. в Христині проживало три найбільших землевласників Російської імперії – Лоран, Антон і Кляйн, поряд з царською сім'єю, князями й іншими.

Автор із сім'єю вже 12 років доглядає за німецьким цвинтарем: поставлено на місце

пам'ятники, вирубано кущі, наведено потрійний лад.

Кожна людина приходять у світ зі своїм потенціалом і вже багато залежить від неї як вона розпорядиться ним. Цікаво розуміти, що автор продовжувач традицій своєї сім'ї. Так склалося, що автор вже третій у педагогічній династії. Перша – Варвара Романівна Коваленко, рідна тітка мами автора, сестра дідуся автора – Коваленка Ониська Романовича, філолог, працювала у багатьох школах Новоодеського району, поставила на ноги всіх своїх племінників, стаж роботи 35 років. Мати автора – Катерина Онисимівна Коваль, вчитель математики, закохана у свою «царицю наук» назавжди, справою честі для всіх її учнів було знати математику – предмет їхнього улюбленого вчителя. Дуже багато учнів стали вчителями математики, як любима Катерина Онисимівна. Її авторитет у школі був завжди недосяжний, стаж роботи якої склав 42 роки. І зараз часто телефонують і приходять її учні, щоб висловити свою любов і подяку за всі знання, повагу, любов, що вона їм дала. Та автор – вчитель історії та географії, стаж роботи майже 25 років. Разом ми у школі понад сто років, понад століття.

У становленні кожного вчителя відіграють величезне значення різні фактори, події, люди. У житті автора величезну роль відіграли всі до єдиного вчителі Новосафронівської (1975-1983 роки навчання) та Підлісненської (1983-1985) шкіл, викладачі історичного факультету Миколаївського державного педагогічного інституту (1985-1991) та психолого-природничого факультету Херсонського державного університету (1998-2000). З обома улюбленими з дитинства науками – історією та географією в автора законні відносини – дипломи про вищу освіту.

Непересічне, величезне значення у житті автора має професор, академік, доктор історичних наук Петро Микитович Тригуб, в якого автор навчався в аспірантурі на історичному факультеті МДПУ (зараз Миколаївський національний університет імені В. Сухомлинського) у 1998-2002 роках. П.М. Тригуб перевернув життя автора, дозволив увійти у величезний, безмірний,

нескінченний світ історії. Всіма своїми історичними статтями, здобутками автор завдячує П.М. Тригубу, його енциклопедичним знанням, величезному терпінню, бажанню навчити, показати шлях і допомогти його пройти, його безмежній людяності та довірі. Співпраця з ним, його величезний приклад служінню історії, вивчення його праць, напрямків дослідження, навчання у нього стали поворотним моментом у житті автора, діяльності як науковця, вчителя, краєзнавця, людини.

Разом з науковим керівником було обрано і тему дисертаційного дослідження: «Діяльність органів міського самоврядування в галузі міського господарства, торгівлі та промисловості в кінці XVIII століття – на початку XX ст. (на прикладі Півдня України)». Миколаїв, Ольвіополь, Очаків, Вознесенськ Миколаївської області, Одеса, Ананьїв, Овідіополь, Акерман, Ізмаїл, Кілія, Рені, Болград, Балта, Березівка, Балта Одеської області, Херсон, Олешки, Берислав, Генічеськ Херсонської області – це ті міста, які вивчає автор, досліджуючи діяльність міських дум та управ.

Робота в архівах, бібліотеках столиці та південноукраїнських міст далі у результаті десятки статей і різномірних публікацій: «Миколаївська міська дума як орган місцевого самоврядування (кінець XVIII – початок XX століття)» (1999), «Діяльність Херсонської думи по управлінню міським господарством у другій половині XIX століття» (2000), «Діяльність Одеської міської думи в галузі благоустрою міста в кінці XVIII – на початку XX століття» (2001), «Голови Одеської міської думи наприкінці XVIII – на початку XX століття» (2001), «Діяльність Миколаївської міської думи в галузі торгівлі в кінці XVIII – на початку XX століття» (2002), « Градоначальники Одеси та органи міського самоврядування наприкінці XVIII – на початку XX століття» (2002), «Просвітницькі аспекти в діяльності голови Одеської міської думи – П.О. Зеленого» (2002), «Діяльність Миколаївської міської думи в галузі озеленення міста Миколаєва в кінці XVIII – на початку XX століття» (2006), «Діяльність Миколаївських міських ярмарок та Миколаївська міська дума та управа в 1896-1903 роках»

(2007), «Миколаївська міська дума та побудова в Миколаєві лінії електричного трамвая» (2008), «Хрестовоздвиженський ярмарок в Одесі» (2009), «Діяльність Вознесенської міської думи та Вознесенської міської управи в галузі промисловості та торгівлі в 1860-1917 роках» (2008), «Діяльність Ананьївської міської думи в галузі торгівлі та промисловості в кінці 1860-х років – 1917 році» (2008), «Діяльність Маяжської міської думи та управи в галузі промисловості та торгівлі в 1862-1917 роках» (2009), «Діяльність Очаківської міської думи в галузі торгівлі та промисловості в 1860-х – 1917 роках» (2008), «Діяльність Херсонської міської думи та управи в галузі промисловості в 1870-1917 роках» (2010), «Постанови Таврійського губернатора щодо міського благоустрою та торгівлі в кінці XIX століття – 1917 р. та їх реалізація спрощеним управлінням Генічеська» (2012) та інші.

Автор з червня 2011 року є членом Національної спілки краєзнавців України.

Кожна стаття читалася всім учням автора на конференціях у школі, учні автора завжди у курсі його наукової та краєзнавчої роботи. Автор приймав активну участь у вузівських, республіканських і міжнародних конференціях і семінарах у Миколаєві, Херсоні, Києві, Дніпропетровську, Хмельницькому, Вінниці та інших містах. Декілька робіт з теми дослідження опубліковано у міських газетах Миколаєва, Вознесенська, Ананьїва, Очакова.

Звичайно автору цікаві та близькі й інші історичні та географічні теми на які було написано наукові статті: «Повернення пам'яті Героя Радянського Союзу Анатолія Йосиповича Петраковського» (2008), «Річки Новоодеського району» (2008), «Історія села Новосафронівка» (2011), «Херсонська губернія в 1803-1912 роках» (2010), «Григорій Іванович Гутовський – наш славетний земляк» (2010), «Німецьке населення на Півдні України у 1803-1917 роках» (2011), «Єврейські казенні землеробські колонії Херсонської губернії у XIX столітті – 1917 роках» (2011), «Богданівка: злочин, кара, пам'ять» (2012), «Знищення фашистами ромів в окупованій Україні в 1941-1944 роках: погляд через десятиліт-

тя» (2014), «Голокост в єврейських колоніях колишньої Херсонської губернії» (2014), «Євреї – Герої Радянського Союзу та воєначальники із Миколаївщини» (2014) та інші.

Багато публікується автор і в місцевій пресі – районна газета «Промінь»: «Традиції нашого села» (1994), «Ветерани серед нас» (1995), «Новосафронівці – 190 років» (1995), «Свято в селі» (1995), «Низький уклін вам, солдатки!» (1995), «Чарівник солодкої професії» (1996) «Приклад мужності й відданості Батьківщині» (2004), «Адреса минулого. Щербанівська волость. Сторінки історії рідного краю» (2007), «Історія села Зарічне» (2009) та багато інших.

Любов до рідного села, свого краю, України вилилася у створенні та функціонування трьох музеїв села Новосафронівка, два з яких працюють і нині. Всі три музеї села автор створював зі своєю дружиною Ніною Іванівною Коваль, яка завжди й у всьому підтримує його та є співавтором усіх його проектів, робіт, починань, головним другом, порадником, критиком, генератором ідей і всіх звершень.

Перший музей працював з 8 травня 1994 р. по 13 серпня 2004 р. у сільському клубі села Новосафронівка. Другий відкрито 6 грудня 2007 р. у Новосафронівській школі, а третій відкрито 3 вересня 2009 року. Для третього музею автором було придбано велику німецьку хату-садибу з величезним німецьким льохом, криницею у селі Новосафронівка. Кошти на це придбання надав громадянин США Джеймс Мессер, нащадок наших новосафронівських німців.

Музей у школі й у приватному музеї абсолютно не повторюють один одного, а повністю доповнюють. У музеї села у школі зібрано величезний матеріал про людей нашого села – ветеранів війни та праці, визволителів нашого села, листування з їхніми матерями, родичами, списки воїнів-земляків, голів сільської ради, колгоспу, матеріали про школу, вчителів, воїнів-афганців.

На стенді матеріали про життя та діяльність генерал-майора Героя Радянського Союзу Анатолія Йосиповича Петраковського, уродженця села. Автор довгих десять

років повертав пам'ять про цю людину у рідний край. Також на стінах музею портрети, як раніше було у хатах, Петра Павловича Фатка (його листи з фронту зберігаються у музеї, як одна з головних святинь), Івана Трохимовича Пренька, Петра Трохимовича Пренька, вчителя нашої школи Ольги Корніївни Діденко, нещодавно передано до музею портрет Лідії Василівни Олександрової – знатної трудівниці, орденноносця, прекрасної, чудової людини. Також у музеї велика колекція кераміки – макітри, глечики тощо. Прапори, вимпели, програвачі, мисники, прекрасні вишивки з різних регіонів України, вишиті ікони, великі фотоальбоми з фотографіями земляків – все це постійно вабить відвідувачів до музею, вони знаходять своїх батьків шкільних часів, рідних і близьких.

Музей села у приватній оселі має дещо інший вигляд і зміст – це новосафронівська (христинська) німецька садиба. Величезне німецьке горіхове ліжко – окраса та гордість музею, його передав до музею Дмитро Трохимович Пренько, ветеран війни та праці, трудівник та прекрасна людина. Після смерті дружини Варвари Луківни він не зміг більше спати на цьому ліжку і воно довго стояло у коморі.

Барбара Людвігівна Клейн – новосафронівська німкеня, яку ми завжди знали як бабу Варю Пренько. Друга жінка – загадка, яку ми завжди знали як бабу Прихиду Боброву – Бригітта Францівна Шнайдер. Третя Іфа Пренько-Гаап. Перші дві прекрасні жінки – німкені, були кумами та найкращими подругами незабутньої прекрасної бабусі автора Катерини Олексіївни Коваль. Ці три жіночки вижили у сталінській м'ясорубці тільки завдяки тому, що були заміжні за українцями. Решту німців нашого села після Великої Вітчизняної війни було вислано за межі України, до Сибіру у трудові армії, відправлено до в'язниць і таборів. Величезна кількість з них загинула на чужині, дуже багато було знищено ще за часів репресій 1930-х років. Із усіх німців села повернулися додому тільки Захарій Шимпф із сім'єю, Мироненко (Швааб), Катерина Федорівна Кацєбурова (Гаап).

Дуже сильно вражає відношення американців до своєї історії – як вони стають на

коліна та плачуть на могилах своїх бабусь, дідусів, прабабусь і прадідусів. Вони роблять величезний подвиг, складаючи свої родоводи, доводячи їх на декілька століть. У Джеймса Мессера це 12 поколінь, родовід з 1669 року. На стендах родоводи Джеймса Мессера, Пола Антона, Джоанни Барох. Вражає об'єм їх знань про своїх предків, їхня неопалима, безмежна любов до рідної України, США. Вони приїждять до нас з любов'ю, вони мріяли про це з самого дитинства. Роберт Шнайдер сказав: «Ви живете в раю, але Ви цього не розумієте».

У музеї старовинний буфет, колекція кераміки, черепиці, знаряддя побуту та величезна кількість фотографій. Величезну роль в узагальненні пошуку та подальшому його продовженні відіграв документальний фільм «Родина, которая была», знятий миколаївським телебаченням на замовлення німецького товариства Миколаївської області. Завдяки йому автор познайомився з нащадками українських німців з Німеччини та Росії та спілкується з ними.

Про наших американців, їхні паломництва на рідну землю, про діяльність автора писали керівники школи, жителі села, кореспонденти різних видань, про його дослідження про страшні часи голодомору, про дореволюційні волості на території Новоодеського району, про листи з фронту Петра Павловича Фатка та багато інших тем досліджень [10-22].

Вчитель має продовження у своїх учнях. Автор з величезною радістю залучає своїх учнів до наукової, пошукової та краєзнавчої роботи, ділиться з ними своїми надбаннями, ідеями, темами, матеріалами, допомагає у написанні робіт і статей. Один з багатьох напрямків роботи автора є Мала академія наук – МАН. У секції «Історичне краєзнавство» написали та захистили роботи лише у 2010 та 2011 роках учениці Ганна Гончаренко «Німецька колонія Христіна (Новосафронівка) та доля її жителів», Христіна Кім «Єврейські казенні землеробські колонії Херсонської губернії в XIX столітті – 1917 роках», Лариса Чету «Єврейські колонії – села, засновані у XIX столітті, Миколаївської, Херсонської, Дніпропетровської областей (в межах ко-

лишньої Херсонської губернії) у 1917-1945 роках», Ліліана Демчишина «Життя та діяльність Л.Д. Троцького у 1879-1900 роках на Півдні України». Остання зайняла III місце на обласному конкурсі – захисті МАНівських робіт.

Інший великий напрямок роботи – участь у багатьох краєзнавчих конференціях, міжнародних конкурсах, філософських конференціях.

Величезне значення у роботі автора та його учнів відіграє Всеукраїнська (Міжрегіональна) краєзнавча конференція учнівської молоді «Мій рідний край, моя земля очима сучасників», яку щорічно проводить Миколаївський обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді». Директор МОЦКЕУМ Тетяна Олександрівна Горбова, її заступники Анатолій Володимирович Риженков і Сергій Григорович Сасюк відкрили для автора та його учнів безмежний простір для творчості, вивчення історії рідного краю, родоводів, діячів краю, географії нашої області, ввели автора та його учнів у сім'ю краєзнавців всієї України, надали насаги, показали тисячі тем, напрямків для дослідження, творчості, звитяги, творчого зростання. Ще автору поталанило два роки вести у себе в школі гуртки «Історичне краєзнавство», «Географічне краєзнавство», де учні дізнавалися у десятки разів більше про рідний край, його історію та географію, ніж навчаючись за шкільною програмою. Це був неперевершений досвід автору й учням. Так Олексій Коваль мав честь три роки поспіль прийняти участь у роботі Всеукраїнської філософської історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді «Пізнай себе, свій рідний край»: «Григорій Сковорода та Олень Бердник: порівняння через століття» (2012), «Філософ та письменник Біон Борисфенський» (2013), «Наш земляк Герой Радянського Союзу Тихін Кіндратович Сухацький» (2014).

Багато було і перемог. Так Руслан Коваль став переможцем Національного молодіжного конкурсу «Що я можу зробити для родини, громади, країни?», який проводив фонд «Україна 3000» та отримав диплом та нагороду від дружини Президента України Катерини Ющенко. Це були неза-

бутні миті, враження у житті Руслана й автора [16]. Учениця Олександра Белоцька зайняла перше місце у районному конкурсі, присвяченому Т.Г. Шевченку, а в 11 класі виграла конкурс, присвячений 200-річчю Вітчизняної війни 1812 року та була нагороджена Посольством Росії в Україні безкоштовною десятиденною поїздкою у місто Санкт-Петербург.

Зараз автор із своїми учнями відкрили для себе Міжнародний конкурс Союзу Українок у Львові «Мій рідний край». Його куратор Ростислава Степанівна Федак – надзвичайна жінка, закохана в Україну, запросила автора з його учнями до подальшої співпраці.

Назви робіт і досліджень вказують, що автор разом зі своїми учнями та рідними синами докладно вивчають історію рідного краю, його населення – українців, євреїв, німців та інших етносів нашого краю. Єврейська та німецька теми займають величезне місце у роботі автора, так само як і український народ, його минушина, історичні постаті, збирання по крупинкам історії рідного села та краю. Про це свідчать теми учнівських робіт, напрямки досліджень і статті, співпраця з Українським центром вивчення історії Голокосту у Києві, Всеукраїнським інститутом вивчення історії Голокосту в Дніпропетровську, де автор зайняв III місце на міжнародному конкурсі з роботою «Голокост в Одесі: пам'ять, архіви, увіковічення», відвідування Меджибожа, Умані – місць виникнення хасидизму, синагог Миколаєва й Одеси.

Роботу автора відзначено багатьма грамотами, дипломами, подяками, ювілейною пам'ятною відзнакою «20 років незалежності України» (2011); пам'ятною медаллю «70-річчя визволення Новоодещини від фашистських загарбників» (2014).

Таким чином, ми бачимо, що учні Новосафронівської школи, вивчаючи історію, географію, також вивчають краєзнавство, займаються разом з автором науковою, дослідницькою, пошуковою роботою, щоб знати історію своєї держави, рідної Миколаївщини, Новоодещини, сіл Новосафронівської сільради.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Український радянський енциклопедичний сло-

- вник у трьох томах. – Т. 2. Кабарда – Полюддя. – К.: Головна Редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – С.226.
2. Радянська українська історична енциклопедія. – Т. 2: Державин – лєстригони. – К.: Головна Редакція УРЕ АН УРСР, 1970. – С.494.
  3. Український радянський енциклопедичний словник: У 3-х т. / Редкол.: А.В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1987. – Т.2: Каліграфія – Португальці. – С.178.
  4. Український радянський енциклопедичний словник у трьох томах. – Т. 1. А – Кабарда. – К.: Головна Редакція УРЕ АН УРСР, 1966. – С.668.
  5. Український радянський енциклопедичний словник: У 3-х т. / Редкол.: А.В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – Т. 1. А – Калібр. – С.575.
  6. Новий український тлумачний словник. Близько 20 000 слів і словосполучень [Текст] / Укл. Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. – С.184.
  7. Українська радянська енциклопедія. – Т. 3. Гердан – Електрографія. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1979. – С.540.
  8. Петренко В.С. Історико-краєзнавча позакласна робота в школі / В.С. Петренко. – К.: Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1962. – 129 с.
  9. Краєзнавство в школі / Упорядник Г.М. Волкова. – Вип. 11. – К.: Вид-во «Радянська школа», 1968. – 119 с.
  10. Бартель М. Щоб шанували історію рідного краю / Марія Бартель, жителька міста Миколаєва, уродженка с. Новосафронівка // Ленінський промінь (м. Нова Одеса Миколаївська область). – 1994. – 20 жовтня.
  11. Козбур С. Паломники на рідну землю. Фото. / Світлана Козбур // Промінь (м. Нова Одеса Миколаївська область). – 2007. – 28 квітня.
  12. Кузева В.В. У Новосафронівській школі відкрито музей села. Наша історія // Валентина Володимирівна Кузева // Промінь (м. Нова Одеса Миколаївська область). – 2008. – 12 січня.
  13. Кузева В.В. Не зі сторінок підручників. Наша історія / Валентина Володимирівна Кузева // Промінь (м. Нова Одеса Миколаївська область). – 2008. – 7 лютого.
  14. Решетняк І. Шкільні музеї – не тільки мандрівки в минуле. Патріотичне виховання. Загальне фото / Ірина Решетняк // Промінь (м. Нова Одеса Миколаївська область). – 2008. – 29 листопада.
  15. Ангелова В. Інтерес до історії рідного краю / В. Ангелова // Промінь (м. Нова Одеса Миколаївська область). – 2009. – 19 березня.
  16. Козбур С. Національний молодіжний конкурс. «Що я можу зробити для родини, громади, країни?». Фото. / Світлана Козбур // Промінь (м. Нова Одеса Миколаївська область). – 2009. – 4 червня.
  17. Толочик П. Солдатські трикутники. Листи П.П. Фатко. До 60-річчя Великої Перемоги. Фото листів і П.П. Фатко / Петро Толочик // Рідне Прибужжя (Миколаїв). – 2005. – 23 квітня.
  18. Романюк В., Цаволык В. Кто я есмь? Или история одного села на фоне истории страны. Духовность. Из фото / В. Романюк, В. Цаволык // Южная правда (Миколаїв). – 2008. – 17 января.
  19. Цаволик В. Два музеї Коваля / Василь Цаволик // Голос України. – 2008. – 22 лютого.
  20. Кузева В. Учнівська конференція. Из Миколаївщини / Валентина Кузева // Освіта України. – 2008. – 5 лютого (№10).
  21. Романюк В., Кузева В.В. Расскажи мне, дедушка, страшную был. Наша история. 75-летие голодомора. Конференция / В. Романюк, Валентина Володимирівна Кузева // Южная правда (Миколаїв). – 2008.
  22. Цаволик В. Роде наш красний. Пам'ять / В. Цаволик // Відкритий урок. – 2008.

Коваль Геннадій Краєзнавча та наукова робота вчителя у школі (на матеріалах власного досвіду)

У статті розповідається про краєзнавчу роботу члена Національної спілки краєзнавців України, вчителя історії та географії Новосафронівської школи Геннадія Павловича Коваля, його наукові дослідження, наведено список його 45 наукових статей, про паломництво нащадків новосафронівських німців із США, Німеччини, Росії, заснування та діяльність трьох музеїв села, наукову діяльність учнів школи, їх участь в конференціях, конкурсах, написанні захисті МАНівських робіт.

Ключові слова: краєзнавча та наукова робота, наукові статті, музеї села, учнівські роботи, конкурси, конференції

Коваль Геннадій Краеведческая и научная работа учителя в школе (на примере собственного опыта)

В статье рассказывается о краеведческую работу члена Национального союза краеведов Украины, учителя истории и географии Новосафронивской школы Коваля Геннадия Павловича, его научные исследования, приведен список его 45 научных статей, о паломничестве потомков новосафронивских немцев из США, Германии, России, учреждение и деятельность трех музеев села, научную деятельность учащихся школы, их участие в конференциях, конкурсах, написании и защите МАНовских работ.

Ключевые слова: краеведческая и научная работа, научные статьи, музеи села, ученические работы, конкурсы, конференции

Koval' Gennadiy *Ethnographer's research and scientific work of teachers at the school (based on personal experience)*

The ethnographer's research works of member of the National Union of Ukrainian ethnographers, teacher of history and geography School of Novosafronivka Koval' Gennadiy Pavlovyeh is describes in this article. Represents his research, a list of his 45 scientific papers on pilgrimage of descendants of Novosafronivka's Germans from the USA, Germany, Russia, makes and activity of three museums village scientific career school students, their participation in conferences, competitions, writing and protection studies of Small Academy Of Sciences.

Keywords: *ethnographer's research and scientific work, research papers, museum village, school work, competitions and conferences*

Рецензенти:

Казьмирчук Г.Д., д.і.н., професор

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 25.08.2014 р.